

Πλατεία Θεάτρου

Βούτσεκ

του Γκέοργκ Μπύχνερ

Σκηνοθεσία: Σάββας Στρούμπος

Ομάδα Σημείο Μηδέν

Θέατρο Άττις

Παυλίνα Μάρβιν

Φεβρουάριος 2014

ΒΟΥΤΣΕΚ

Ναι, κύριε Λοχαγέ, η αρετή, δεν είμ' εγώ για τέτοια. Βλέπετε, είμαστε κακοί άνθρωποι εμείς, δεν έχουμε αρετή, μιλάει μόνο η φύση μέσα μας. Αν ήμουν όμως κύριος, με καπέλο και ρολόι και κομψά ρούχα και ήξερα να μιλάω σωστά, θα ήθελα να είμαι ενάρετος. Πρέπει να είναι ωραίο πράγμα η αρετή, κύριε Λοχαγέ. Αλλά εγώ είμαι φτωχός!

Ο **Βούτσεκ** του **Σάββα Στρούμπου** και της **ομάδας Σημείο Μηδέν** έδωσε (δυστυχώς) την τελευταία του παράσταση την Κυριακή 26.1.2014. Παρά ταύτα, αξίζει, νομίζω, να μοιραστώ κάποιες σκέψεις για την ουσία της εν λόγω δουλειάς, όπως την προσέλαβα, προκειμένου να φανερωθούν μερικοί από τους λόγους που ενθαρρύνουν αφενός τη μελέτη του *Βούτσεκ* ως σημαντικού κειμένου για την ιστορία της λογοτεχνίας, του θεάτρου και της ύπαρξής μας, και αφετέρου επιστούν την προσοχή μας, ως προς το να συνεχίσουμε (ή να ξεκινήσουμε) να παρακολουθούμε τους, επί σκηνής, βηματισμούς της συγκεκριμένης ομάδας και των συντελεστών της στο άμεσο μέλλον.

Το πρόγραμμα της παράστασης, ένα εξαιρετικά καλαίσθητο βιβλίο από τις εκδόσεις Νεφέλη από όπου προέρχονται τα αποσπάσματα που παραθέτουμε στο άρθρο, εμπεριέχει το κείμενο σε καινούρια, όμορφη μετάφραση της Ιωάννας Μεϊτάνη, εισαγωγικό σημείωμα της ίδιας, φωτογραφίες από την παράσταση, κείμενο, αντί epilόγου, του Κωνσταντίνου Αρβανιτάκη υπό τον τίτλο «Ψυχαναλυτικο-φιλοσοφικές σκέψεις για τον *Βούτσεκ*, έργο-τραύμα», καθώς και αναλυτικά βιογραφικά σημειώματα των συντελεστών.

Όσον αφορά στο έργο, διαβάζουμε πως στηρίζεται σε πραγματικά γεγονότα. Γραμμένο το 1936, αφορμάται από την ιστορία του Γιόχαν Κρίστιαν Βόντσεκ, ιστορικού, κουρέα και στρατιώτη, που αποκεφαλίστηκε στη Λειψία το 1824 επειδή σκότωσε την ερωμένη του. Ο Μπύχνερ αξιοποίησε στοιχεία της συγκεκριμένης ιστορίας (και μερικών ακόμη) για να γράψει τον Βόντσεκ, ανατρέχοντας σε ιατρικό περιοδικό της εποχής όπου αυτά δημοσιεύτηκαν. Ο συγγραφέας, ο οποίος διώχθηκε για την πολιτική του δράση, πέθανε σε ηλικία 24 ετών (1813-1837) από τύφο, δίχως να ολοκληρώσει τον Βόντσεκ. Έγραψε επίσης, εκτός από ποικίλα κείμενα διαμαρτυρίας και διεκδικήσεων, το διάσημο θεατρικό έργο Ο θάνατος του Δαντόν, την κωμωδία Λεόντιος και Λένα και τη νουβέλα Λεντς. Η Ιωάννα Μειτάνη μας εξηγεί περί Βόντσεκ:

Πολύ μελάνι έχει χυθεί στην προσπάθεια να δοθεί μια συνοχή στα χειρόγραφα και τα σκόρπια φύλλα όπου έγραψε ο Μπύχνερ τα σχεδιάσματα του Βόντσεκ. Για να συνοψίσω: ο συγγραφέας πέθανε χωρίς να προλάβει να ολοκληρώσει το έργο του. Άφησε πίσω του σκόρπια χειρόγραφα και ελάχιστες ενδείξεις για το πώς σκόπευε να προχωρήσει. Η επικρατέστερη ερμηνεία θεωρεί ότι έχουμε να κάνουμε με 4 στάδια συγγραφής, τα οποία αποτυπώνονται περίπου στα 5 σωζόμενα χειρόγραφα-τετράδια χΑ', χΒ', χΓ', χΔ' και χΕ', από τα οποία τα περισσότερα περιλαμβάνουν σκόρπιες σκηνές, δοκιμές προφανώς, τις περισσότερες από τις οποίες τις βλέπουμε ξαναδουλεμένες στο χειρόγραφο χΔ', το οποίο παρουσιάζει και το μεγαλύτερο ενιαίο κομμάτι του έργου: τις σκηνές χΔ',1 έως χΔ',17. Συνάγεται ότι πρόκειται για μια αλληλουχία στην οποία είχε καταλήξει ο Μπύχνερ γιατί, με εξαίρεση τη σκηνή 3 που προέρχεται από άλλο τετράδιο, οι σκηνές είναι γραμμένες η μία μετά την άλλη, χωρίς κενά. Το χΔ' δεν συνιστά μόνο το μεγαλύτερο ενιαίο κομμάτι, αλλά παρουσιάζει και την πιο ώριμη και δουλεμένη εκδοχή, τη μεγαλύτερη εμβάθυνση στο θέμα. Μετά το χΔ' εικάζεται ότι ακολουθεί το λεγόμενο «Σύμπλεγμα του φόνου», το οποίο προέρχεται από το χΑ' και θεωρείται κι αυτό μια ενιαία μονάδα. Η κατάταξη των μεμονωμένων σκηνών στο πλέγμα αυτό εξαρτάται λίγο έως πολύ από την ερμηνεία του έργου, με δεδομένα βέβαια ορισμένα στοιχεία που μάλλον οδηγούν σε μια εν πολλοίς συγκεκριμένη σύνθεση».

Η παράσταση τώρα, μια ιδιαίτερη σκηνική παρουσίαση σε ράμπα με «όρους ακραίου σωματικού θεάτρου» (Ιλειάνα Δημάδη, Αθηνόραμα) διάρκειας 70', ανέβηκε με τέσσερις ηθοποιούς που ενσάρκωναν επτά

ρόλους, χωρίς να αλλάζει το σκηνικό ή το παρουσιαστικό τους. Αξίζει να αναφερθεί πως το κείμενο του Μπύχνερ εμπεριέχει πάνω από τριάντα πρόσωπα. Η εν λόγω διανομή (Ελεάνα Γεωργούλη: Μαρία· Δαυίδ Μαλτέζε: Αρχιτυμπανιστής, Λοχαγός· Μιλτιάδης Φιορέντζης: Βούτσεκ· Δέσποινα Χατζηπαυλίδου: Αντρές, Γιατρός, Θεατρίνος) συνιστά οπότε μια αφαιρετικά ουσιαστική προσέγγιση του, ούτως ή άλλως, αποσπασματικού αυτού έργου.

ΛΟΧΑΓΟΣ

Εντάξει, Βούτσεκ. Είσαι καλός άνθρωπος, καλός. Μόνο που σκέφτεσαι πολύ, κι αυτό σε φθείρει. Είσαι συνέχεια ξεθεωμένος. Η κουβέντα μας με κούρασε. Πήγαινε τώρα, και μην τρέχεις έτσι. Ηρεμα, όμορφα και ήρεμα να περπατάς στον δρόμο!

Πρόκειται για μια εξαιρετική δουλειά. Η ομάδα υποστήριζε ακριβώς τη βαθύτερη έννοια της ομάδας: καταλάβαμε με όλους τους τρόπους πως δεν πρόκειται για μια ευκαιριακή συνεργασία, κάθε άλλο – άλλωστε, οι Σημείο Μηδέν υφίστανται ήδη από το 2009 και έχουν παρουσιάσει μέχρι σήμερα επτά παραστάσεις, πάντοτε σε σκηνοθεσία (και πολύ συχνά και μετάφραση ή και δραματουργική επεξεργασία) Σάββα Στρούμπου. Αυτού του είδους η συμπίεση επί σκηνής δεν προκύπτει όσο συχνά θα θέλαμε στις σύγχρονες αθηναϊκές σκηνές, όταν οι περισσότερες παραστάσεις καταλήγουν ερμηνευτικά άνισες, όχι σπάνια με ριζικά αταίριαστους συμπρωταγωνιστές. Διαβάζοντας τα βιογραφικά των συντελεστών του Βούτσεκ ερμηνεύουμε επίσης το εν λόγω «δέσιμο» μέσω διαφόρων στοιχείων που μαρτυρούν σημεία κοινής παιδείας (για την ταυτότητα και τις δράσεις της ομάδας μπορούμε να συμβουλευόμαστε και την ωραία σελίδα της: <http://simeiomiden.gr/shows/>). Αν και οι δύο εκ των ηθοποιών συνεργάζονται για πρώτη φορά με τους Σημείο Μηδέν, η παράσταση απέδειξε πως όλοι έχουν κάνει το έργο «δικό τους», σωματοποιώντας το, δουλεύοντας με ακρίβεια τις φωνές, τον λόγο, τις κινήσεις τους, επιβεβαιώνοντας, μεταξύ άλλων, την ευστοχία των σκηνοθετικών επιλογών.

ΓΙΑΤΡΟΣ

Η φυσική σου ανάγκη, η φυσική σου ανάγκη! Δεν έχω αποδείξει ότι ο έξω ουρηθρικός σφιγκτήρ υποτάσσεται στη βούληση; Η φυσική ανάγκη! Ο άνθρωπος είναι ελεύθερος, Βούτσεκ, στον άνθρωπο η ατομικότητα

εξυψούνται σε ελευθερία. Να μην μπορείς να κρατήσεις τα ούρα σου! (Κουνάει το κεφάλι, βάζει τα χέρια στη μέση και βηματίζει πάνω-κάτω.) Εφαγες τα μπιζέλια σου, Βόντσεκ; Στην επιστήμη υπάρχει μια επανάσταση, εγώ θα την τινάξω στον αέρα. Ουρία 0,10, χλωριούχο αμμώνιο, υπεροξειδίδιο. Βόντσεκ, δεν πρέπει να πας ξανά να κατουρήσεις; Για πήγαινε μέσα και δοκίμασε να τα κάνεις!

Αλλά η ακρίβεια συγκαταλέγεται επίσης στα θαυμαστά πλεονεκτήματα της παράστασης. Τίποτα δεν περιττεύει. Μουσική, λόγος, κίνηση, ήχοι, σκηνικά, κοστούμια, όλα διαλεχτά, ισορροπημένα, προσφέρουν ένα άριστο αισθητικό αποτέλεσμα. Αυτή η πειθάρχηση των επιμέρους στοιχείων στο σύνολο αποτελεί απόδειξη σεβασμού τόσο προς το έργο όσο και προς τον θεατή. Η ακραία ακρίβεια εν προκειμένω πιστεύω πως δεν μπορεί να χαρακτηριστεί φορμαλιστική, με την κακή έννοια που συνηθίζουμε να αποδίδουμε στον φορμαλισμό. Κι αυτό γιατί αναδεικνύει τον λόγο, δεν τον υποτάσσει, τον σωματοποιεί, όπως σωματοποιημένος οφείλει να αρθρώνεται για να παράγεται θέατρο και όχι «θέατρο», να μην απουσιάζει δηλαδή η –απαραίτητη, αναμφισβήτητα– εσωτερικότητα.

Την ακρίβεια του συγκεκριμένου **Βόντσεκ** τη συνειδητοποίησα ουσιαδέστερα παρακολουθώντας πριν λίγες ημέρες τους **Δαιμονισμένους** του Ντοστογιέφσκι (σε θεατρική διασκευή του Αλμπέρ Καμύ) στο **Σύγχρονο Θέατρο**, σε σκηνοθεσία **Σταύρου Σ. Τσακίρη**. Φυσικά, δεν είναι δίκαιο να συγκρίνουμε ανόμοια πράγματα, μα αληθεύει πως το πλεονέκτημα κάποιας παράστασης λάμπει ξαφνικά φωτεινότερο όταν ο θεατής έρχεται αντιμέτωπος με ένα ανάλογο, μειονέκτημα αυτή τη φορά, μιας άλλης. Για να μιλήσουμε με παραδείγματα, οι εν λόγω **Δαιμονισμένοι**, παρά τις αναμφισβήτητα άνισες ερμηνείες, μεταξύ των οποίων κάποιες πολύ καλές (πρβ. Κώστας Καστανάς, Ιωάννης Παπαζήσης), δεν ήταν μια κακή παράσταση. Παρά την τριώρη διάρκειά της δεν κούραζε, το έργο δεν χανόταν, ευτυχώς, στην όχι και τόσο ευρηματική σκηνοθεσία – εντέλει, η πλειονότητα των θεατών δεν φάνηκε απογοητευμένη κατά την έξοδο και συζητήσεις λάμβαναν χώρα στο φουαγιέ, σημάδια πως το έργο λειτούργησε. Είναι, βέβαια, δικαιολογημένο ένα έργο τέτοιου μεγέθους, όπως οι **Δαιμονισμένοι**, να σαρώνει τις υποκριτικές ικανότητες μερικών εκ των ηθοποιών, όμως δεν βρίσκεται μόνο εκεί το θέμα. Εκεί που θα ήθελα να εστιάσω είναι στη σκηνοθεσία, που δεν ήταν, πάντως, τόσο αφαιρετική ώστε να δικαιολογεί

τα ποτήρια του κρασιού ή της σαμπάνιας να είναι άδεια, τα βιβλία και τα περιοδικά στο πάτωμα να είναι κατά βάση ελληνικά (σε ένα ρωσικό σπίτι του 19ου αιώνα), το κέντρο του σκηνηκού σύμπαντος να στροβιλίζεται κοινοτόπως μηχανικά-δραματικά, απουσία κάποιας πιο ευφάνταστης και πιο πειστικής λύσης για την απόδοση κάποιας πολύ δραματικής σκηνής. Λεπτομέρειες, θα πει ίσως κανείς. Αλλά η ακρίβεια, και ως προς τις λεπτομέρειες, είναι μεγάλη αρετή.

Έτσι λοιπόν, επιστρέφοντας με τη σκέψη μου στον Βόντσεκ, κατάλαβα γιατί, βλέποντας τη δουλειά της ομάδας Σημείο Μηδέν, πίστεψα πως αυτός είναι αλήθεια ο Βόντσεκ, αυτή τη μουσική έπαιζε ο Αρχιτυμπανιστής, άσπρο φόρεμα φορούσε η Μαρία, μ' αυτή τη φωνή μιλούσε ο γιατρός του Μπύχνερ υψώνοντας απειλητικά το χέρι και το δάχτυλο. Είναι γεγονός πως θα 'θελα η παράσταση, παρά τη σκληρότητά της και εξαιτίας της επιτυχίας της, να κρατά παραπάνω από 70', αξιοποιώντας μεγαλύτερο κομμάτι του κειμένου ή και όλο το κείμενο, ενσωματώνοντας επίσης περισσότερα (φυσικά και δραματικά) πρόσωπα. Όμως, αυτή η επιθυμία δεν μειώνει σε τίποτα την αξία της παράστασης που κατάφερε να αναγάγει τον λόγο σε σώμα και έργο – και αντίστροφα.

ΓΙΑΤΡΟΣ

Βόντσεκ, αποτύπωσες θαυμάσια την ωραιότερη παραίσθηση mentalispartialis δεύτερου τύπου! Θα πάρεις αύξηση, Βόντσεκ! Τύπος δεύτερος: έμμονη ιδέα σε συνδυασμό με κατάσταση γενικευμένης νηφαλιότητας. – Όλα τα άλλα τα κάνεις όπως συνήθως; Ξυρίζεις τον λοχαγό σου;

* Με το παρόν κείμενο εγκαινιάζεται η νέα μηνιαία στήλη «Πλατεία Θεάτρου» του περιοδικού ΧΡΟΝΟΣ που θα επιδιώκει κριτικές παρουσιάσεις θεατρικών παραστάσεων που ανεβαίνουν την τρέχουσα περίοδο στις αθηναϊκές σκηνές. Στα κριτικά κείμενα θα παρεμβάλλονται αυτούσια κομμάτια του εκάστοτε έργου. Η στήλη λαμβάνει το όνομά της από ομώνυμη συλλογή δοκιμίων του ποιητή και θεωρητικού του θεάτρου Γιάννη Βαββέρη (*Πλατεία Θεάτρου. Περίπατοι σε πρόσωπα και απρόσωπα της Σκηνής, Σοκόλης, Αθήνα 1994*) και αφιερώνεται στη μνήμη του.